

Uitleg en verdieping CBS data infographic Participatie zonder Startkwalificatie

DOOR- EN UITSTROOM UIT PRAKTIJKONDERWIJS, VOORTGEZET SPECIAAL ONDERWIJS EN ENTREE-OPLEIDINGEN (COHORT 2013/14, 2014/15 EN 2015/16)

Analyse gebaseerd op gegevens CBS, maatwerkopdracht Inspectie van het Onderwijs gepubliceerd CBS op 30 maart 2018¹

Ten behoeve van het onderzoek *Participatie zonder Startkwalificatie* is door Toezicht Sociaal Domein (TSD) een maatwerkopdracht verstrekt aan het CBS. Het doel was om een scherpe probleemanalyse te kunnen maken die de urgentie en het belang van het onderzoek voor de doelgroep onderstreept en die sturend is voor de verdere uitwerking van het onderzoek in de gemeenten. Wanneer de cijfers worden bekeken in samenhang met van toepassing zijnde wet- en regelgeving en de kenmerken van de doelgroep geeft dit een beeld van de situatie van de doelgroep en de problematiek waar zij mee te maken hebben. Dit is inzichtelijk gemaakt door middel van een infographic, het eerste (tussen)product dat het project oplevert. Deze notitie omvat de analyse van de kwantitatieve gegevens die zijn geleverd door het CBS; de informatie is namelijk (omvang)rijker dan in de infographic kan worden opgenomen.

Het onderzoek wordt uitgevoerd in drie gemeenten en moet bijdragen aan de verbetering van de participatiekansen van kwetsbare jongvolwassenen die uitstromen uit het Voortgezet Speciaal Onderwijs (VSO), Praktijkonderwijs (PrO) en Entree-onderwijs. Dit willen we bereiken door:

- inzicht te verschaffen in de ernst, omvang en oorzaken van de problematiek die de doelgroep ervaart (fase 1: infographic);
- de situatie/problematiek vanuit het perspectief van de doelgroep zelf te beschrijven (fase 2, publicatie voorzien in september 2018);
- te benoemen wat goed gaat en wat beter kan en door werkzame mechanismen te beschrijven (fase 3, publicatie voorzien in december 2018).

Centraal in het geheel staat de vraag: hoe krijgen jongvolwassenen die uitstromen uit VSO, PrO en Entree-onderwijs passende zorg en ondersteuning waardoor zij duurzaam kunnen participeren?

Praktijkonderwijs, Voortgezet Speciaal onderwijs en Entree-onderwijs

Het onderzoek *Participatie zonder Startkwalificatie* gaat over jongeren die uitstromen uit het PrO, het VSO, of uit een Entree-opleiding. Belangrijke vragen zijn bijvoorbeeld wat de doelgroep kenmerkt, in hoeverre zij participeren of niet (non-participatie), hoe zij participeren en met welke wetten en organisaties zij te maken krijgen op weg naar duurzame participatie.

Het PrO is bestemd voor leerlingen in het voortgezet onderwijs die ook met hulp en begeleiding geen vmbo-diploma kunnen behalen. De leerlingen hebben een laag IQ (tussen de 55 en 85), en hebben daarnaast een leerachterstand. Zij kampen vaak met gedrags- en emotionele problemen. In het PrO zitten jaarlijks zo'n 30.000 leerlingen (DUO, 1-cijfer VO).

Het VSO is onderverdeeld in vier clusters. De clusters 1 en 2 zijn bedoeld voor leerlingen met visuele (1) en auditieve (2) beperkingen. Cluster 3 is gericht op leerlingen die motorisch of verstandelijk gehandicapt zijn, en leerlingen die langdurig ziek zijn. Op cluster 4 scholen zitten leerlingen met (psychische) stoornissen en gedragsproblemen. In het VSO zitten gemiddeld over de afgelopen 3 jaren zo'n 38.000 leerlingen, waarvan ongeveer 23.000 in de clusters 3 en 4 (DUO, 1-cijfer PO). De cijfers die hierna gepresenteerd worden over het VSO gaan alleen over de clusters 3 en 4, tenzij anders aangegeven.

Toelaatbaar tot Entree-onderwijs zijn studenten die niet in het bezit zijn van een vmbo-diploma, en die daarom niet toelaatbaar zijn tot een mbo-opleiding op niveau 2, 3 of 4. Ze moeten bovendien bij de start van het schooljaar waarvoor zij zich inschrijven in een Entree-opleiding, 16 jaar of ouder zijn. Veel leerlingen uit het VSO en PrO stromen door naar het Entree-onderwijs om een mbo-diploma te behalen. In 2016 volgden ruim 13.000 studenten een Entree-opleiding (mbo-raad: feiten en cijfers).

¹ <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2018/13/doorstroom-werk-uitkering-na-vso-pro-entree-2013-2015>

Voor het overgrote deel van de leerlingen en studenten die uitstromen uit deze drie typen onderwijs geldt dat zij geen startkwalificatie behalen. Als startkwalificatie geldt namelijk een diploma op minimaal Havo, VWO of MBO2 niveau. Een startkwalificatie is door de overheid bepaald als het minimale onderwijsniveau dat jongvolwassenen moeten halen om voldoende gekwalificeerd te zijn voor de arbeidsmarkt. De kans op betaald werk is voor jongeren met startkwalificatie namelijk groter dan voor jongeren zonder startkwalificatie.

Leeswijzer

De gegevens van het CBS omvatten de cohorten 2013/14, 2014/15 en 2015/16. Binnen deze drie schooljaren vallen ook de drie decentralisaties in het sociaal domein waaronder de invoering van de Participatiewet (P-wet). Wanneer hier gesproken wordt over jongeren die werken, dan worden jongeren bedoeld die in dienst zijn bij een werkgever en waarvoor premies voor de sociale verzekeringen worden afgedragen.²

Hierna (paragraaf 1) wordt eerst gekeken naar de schoolverlaters: stromen de jongeren door naar vervolgonderwijs, of stromen ze uit naar de arbeidsmarkt? Vervolgens wordt in paragraaf 2 ingezoomd op de groep die is uitgestroomd naar de arbeidsmarkt: werken de jongeren in loondienst, hebben ze een uitkering of geen van beide? In paragraaf 3 wordt verder ingezoomd op een deel van de doelgroep: voor het cohort 2015/16 is gekeken in hoeverre werk duurzaam is voor de jongeren die op het eerste meetmoment na uitstroom werkten in loondienst. Tot slot zijn in paragraaf 4 de gegevens van het CBS op een aantal onderdelen gespecificeerd, namelijk naar jongeren die uit het Entree-onderwijs uitstromen met of zonder diploma, naar de uitstroombrofielen die in het VSO gelden (dagbesteding, arbeidsmarkt en vervolgonderwijs), en naar etnische achtergrond. Paragraaf 5 sluit af met een beschouwing.

1. Schoolverlaters

Jaarlijks verlaten gemiddeld ongeveer 26.000 leerlingen en studenten het PrO-, VSO- en Entree-onderwijs. Tabel 1 laat over drie cohorten en per onderwijstype het aantal schoolverlaters zien. Dit vormt de totale groep waarop de analyse voortborduurde, vandaar dat alle percentages in deze tabel op 100 procent staan.

	Tabel 1: Schoolverlaters totaal					
	2013/14		2014/15		2015/16	
	#	%	#	%	#	%
VSO³	9450	100	9930	100	10010	100
PrO	6250	100	6230	100	6520	100
Entree	10970	100	9340	100	8700	100
<i>Totaal</i>	<i>26670</i>	<i>100</i>	<i>25500</i>	<i>100</i>	<i>25230</i>	<i>100</i>

Door- en uitstroom: fifty - fifty

Tabel 2 geeft de doorstroom naar vervolgonderwijs per onderwijssoort weer, en tabel 3 de uitstroom naar de arbeidsmarkt. Voor alle drie de onderwijstypen en over de drie schooljaren geldt dat ongeveer 50 procent van de leerlingen doorstroomt naar vervolgonderwijs, en dat 50 procent uitstroomt naar de arbeidsmarkt.

	Tabel 2: Doorstroom naar vervolgonderwijs					
	2013/14		2014/15		2015/16	
	#	%	#	%	#	%
VSO	4400	47	4770	48	5610	46
PrO	3230	52	3190	51	3390	52
Entree	5220	48	4790	51	4720	54
<i>Totaal</i>	<i>12850</i>	<i>49</i>	<i>12750</i>	<i>50</i>	<i>12720</i>	<i>51</i>

² De cijfers van het aantal werkenden zijn gebaseerd op de polisadministratie van het UWV. CBS, Belastingdienst en UWV zijn gezamenlijk eigenaar van de data uit de loonaangifteketen. Alle werkgevers in Nederland zijn wettelijk verplicht aangifte te doen bij UWV en Belastingdienst over lonen die aan werknemers zijn betaald. De Belastingdienst gebruikt deze aangiftes voor de bepaling van de belastingafdracht, het UWV bepaalt er de premies en de aanspraken op de sociale verzekeringen mee en het CBS stelt er de statistieken van werkgelegenheid en lonen mee samen.

³ Voor het VSO zijn voor dit onderzoek de aantallen opgenomen voor de clusters 3 en 4.

	Tabel 3: Uitstroom uit het onderwijs naar de arbeidsmarkt					
	2013/14		2014/15		2015/16	
	#	%	#	%	#	%
VSO	5050	53	5160	52	5400	54
PrO	3020	48	3040	49	3130	48
Entree	5740	52	4550	49	3980	46
<i>Totaal</i>	<i>13810</i>	<i>51</i>	<i>12750</i>	<i>50</i>	<i>12510</i>	<i>49</i>

2. Uitstroom nader bekeken

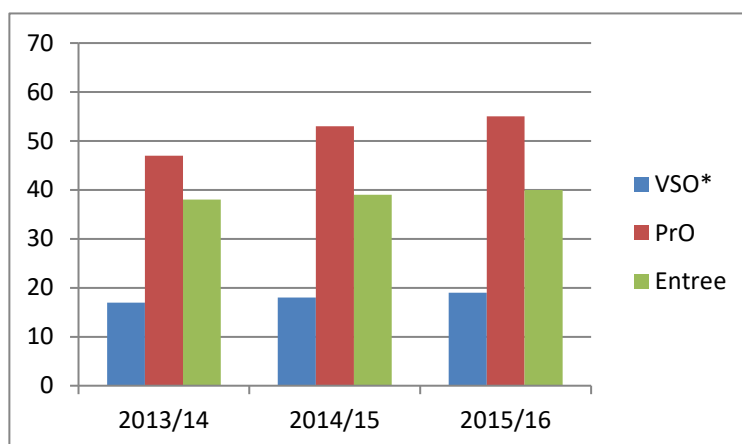
In de tabellen 4 t/m 10 hierna wordt van de jongeren die uitstromen uit het onderwijs nader bekeken waar zij terecht komen. Daartoe is door het CBS van het totaal aantal uitgestroomde jongeren eerst de arbeidspopulatie bepaald. Bekeken wordt daarvoor of jongeren in de basisregistratie personen (BRP) zijn geregistreerd als ingezetene.⁴ Alleen van die personen kan namelijk worden bepaald of ze werk of een uitkering hebben. Er is in onderstaande tabellen gepercentageerd op de door het CBS bepaalde arbeidspopulatie.

Het aandeel jongeren dat werkt stijgt licht

Tabel 4a laat het aandeel jongeren zien dat op 1 oktober van het jaar waarin zij hun school of opleiding afronden in dienst was bij een werkgever. Het gaat om alle jongeren die (betaald) werk hebben, ook als dat wordt aangevuld met een uitkering. Voor leerlingen die uitstromen uit VSO is dat veel minder vaak het geval dan voor leerlingen uit het PrO. Ook studenten die uitstromen uit een Entree-opleiding hebben veel meer kans op werk na verlaten van de opleiding dan VSO-leerlingen. Het uitstroomprofiel (dagbesteding, arbeidsmarkt of vervolgonderwijs) van de VSO-leerling is daarbij niet heel bepalend (zie hierna tabel 10).

Voor zowel leerlingen uit het PrO, het VSO en Entree-onderwijs is sprake van een voorzichtige positieve trend als het gaat om de kans op werk. Deze trend is het meest aanwezig bij leerlingen die uitstromen uit het PrO. In het figuur is de ontwikkeling zichtbaar gemaakt (4b).

	Tabel 4: Werkt in loondienst					
	2013/14		2014/15		2015/16	
	#	%	#	%	#	%
VSO	820	17	870	18	1020	19
PrO	1300	47	1510	53	1610	55
Entree	1940	38	1670	39	1490	40
<i>Totaal</i>	<i>4060</i>	<i>34</i>	<i>4050</i>	<i>37</i>	<i>4120</i>	<i>38</i>

4b. ontwikkeling aandeel jongeren dat na uitstroom in loondienst werkt.

⁴ De Basisregistratie Personen (BRP) is een samenvoeging van de Gemeentelijke Basisadministratie Personen (GBA) en de Registratie Niet-Ingezetenen (RNI). Zo kan een leerling wel in het onderwijs ingeschreven zijn, maar (nog) niet bij de gemeente (= in de GBA = als ingezetene in de BRP) omdat hij/zij nog maar pas of tijdelijk in Nederland is. Deze leerling telt wel gewoon mee bij het bepalen van het aantal verlaters, doorstromers en uitstromers, maar valt voor het bepalen van de overige resultaten niet in de arbeidspopulatie.

Meer jongeren die niet participeren

Tabel 5 laat zien dat het aandeel jongeren met alleen een uitkering is gedaald. Het aandeel jongeren zonder werk én zonder uitkering is echter fors toegenomen (tabel 6). Dit geldt vooral voor het VSO, voor het PrO in mindere mate, en voor het Entree-onderwijs het minst.

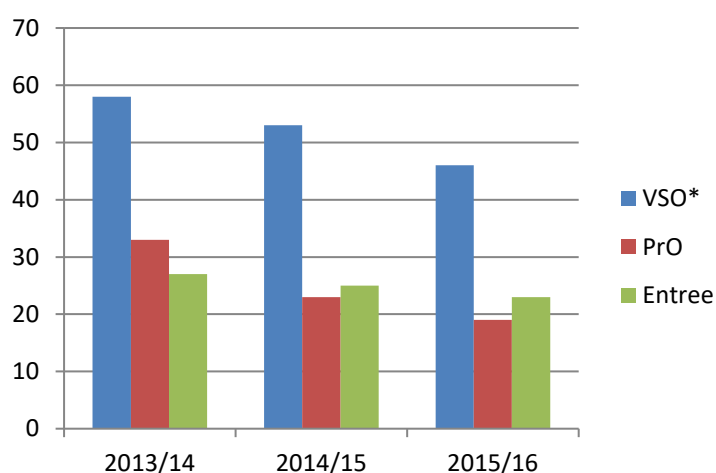
In tabel 7 is deze ontwikkeling weergegeven in een grafiek.

	Tabel 5: Alleen uitkering					
	2013/14		2014/15		2015/16	
	#	%	#	%	#	%
VSO	2810	58	2620	53	2410	46
PrO	920	33	670	23	560	19
Entree	1400	27	1070	25	870	23
<i>Totaal</i>	<i>5130</i>	<i>39</i>	<i>4400</i>	<i>34</i>	<i>3840</i>	<i>29</i>

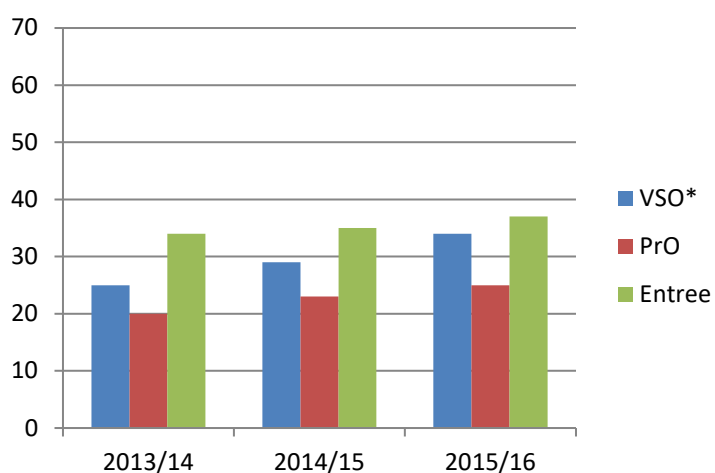
	Tabel 6: Geen werk én geen uitkering					
	2013/14		2014/15		2015/16	
	#	%	#	%	#	%
VSO	1200	25	1440	29	1800	34
PrO	560	20	650	23	740	25
Entree	1740	34	1520	35	1360	37
<i>Totaal</i>	<i>3500</i>	<i>26</i>	<i>3610</i>	<i>29</i>	<i>3900</i>	<i>32</i>

Tabel 7: ontwikkelingen in de categorie 'alleen uitkering' en 'geen uitkering & geen werk'.

Alleen uitkering

Geen uitkering én geen werk

3. Duurzaamheid van werk

Van het cohort 2014/15 is nagegaan welk deel van de jongeren die na uitstroom een baan heeft (per 1 oktober 2014), nog steeds werkzaam is per 1 april 2015 én per 1 oktober 2015. Dat hoeft overigens niet bij dezelfde werkgever te zijn. Tabel 8 geeft de resultaten weer. Duidelijk is dat leerlingen uit het PrO niet alleen vaker een baan hebben direct na uitstroom uit de opleiding, maar ook vaker een baan (be)houden: van de 53 procent die per 1 oktober 2014 een baan heeft, heeft 85 procent dat een half jaar later ook, en 77 procent een jaar later nog steeds.

	Tabel 8: Duurzaamheid werk cohort 2014/15					
	Oktober 2014		April 2015		Oktober 2015	
	#	%	#	%	#	%
VSO	870	18	650	75	540	62
PrO	1510	53	1280	85	1160	77
Entree	1670	39	1220	73	1020	61
<i>Totaal</i>	<i>4050</i>	<i>37</i>	<i>3150</i>	<i>78</i>	<i>2720</i>	<i>67</i>

4. Specifieke uitsplitsingen

Het CBS heeft op enkele aspecten de data verder uitgesplitst. Het betreft de uitstroom uit het Entree-onderwijs mét of zonder diploma, en voor het VSO cluster 3 en 4 is een uitsplitsing gemaakt naar de uitstroomprofielen dagbesteding, arbeidsmarkt en vervolgonderwijs. Tot slot zijn alle gegevens uitgesplitst naar Nederlandse achtergrond, westerse migratieachtergrond, en niet-westerse migratieachtergrond.

Kans op werk groter met een Entree-diploma

Gemiddeld stroomt een derde uit het Entree-onderwijs zonder diploma, twee derde rondt de opleiding af met een diploma. Voor de verdere kansen op de arbeidsmarkt maakt het verschil of studenten met of zonder diploma uitstromen (tabel 9): van de studenten met een diploma heeft 50 procent in oktober een baan, van de jongeren zonder diploma is dat met 30 procent een stuk minder vaak het geval. Uitstromers zonder diploma hebben ook vaker alleen een uitkering, maar opvallend is vooral het hoge aandeel uitstromers zonder werk én zonder uitkering onder jongeren die uitstromen zonder diploma.

	Tabel 9: Uitstroom met/zonder diploma uit Entree-opleiding in %					
	2013/14		2014/15		2015/16	
	Met	Zonder	Met	Zonder	Met	Zonder
Werknemer	49	28	50	30	51	30
Uitkering	24	30	21	29	20	27
Geen werk én geen uitkering	27	41	29	41	30	43
<i>Totaal</i>	<i>100</i>	<i>99*</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>101*</i>	<i>100</i>

*Telt niet op tot 100%, door afronding in hele gehele getallen

Uitstroomprofielen VSO voorspellen slecht de daadwerkelijke uitstroom

Van de VSO-verlaters is voor de cohorten 2014/15 en 2015/16 ook gekeken naar de verschillende uitstroomprofielen die de leerlingen volgden in cluster 3 en 4. De verdeling over de drie uitstroomprofielen is ongeveer 20 procent dagbesteding, 30 procent arbeidsmarkt en 50 procent vervolgonderwijs.

	Tabel 10: Arbeidsmarktpositie VSO, uitgesplitst naar uitstroomprofiel					
	2014/15			2015/16		
	Uitkering	Geen uitkering/ werk	Werknemer	Uitkering	Geen uitkering/ werk	Werknemer
Dagbesteding	82	14	4	76	18	6
Arbeidsmarkt	40	30	30	36	34	30
Vervolgonderwijs	23	55	22	17	59	24

- *Uit- en doorstroom per uitstroomprofiel:* jongeren die het profiel dagbesteding volgen, stromen het vaakst uit conform het profiel: slechts 4 procent stroomt alsnog door naar vervolgonderwijs. Van de leerlingen met het profiel arbeidsmarkt stroomt 37 procent door naar vervolgonderwijs. Omgekeerd stroomt van de leerlingen die het profiel vervolgonderwijs volgden 24 procent uit naar de arbeidsmarkt.
- *Arbeidsmarktpositie per uitstroomprofiel:* een relatief groot aantal jongeren dat uitstroomt met een profiel die hen voorbereid op de arbeidsmarkt, heeft alleen een uitkering of heeft geen werk én geen uitkering. Het percentage jongeren dat werknemer is, is 30 procent. Ten opzichte van jongeren uit het PrO waarvan 50 procent werknemer is, is dat een klein percentage.
- Het aandeel jongeren met een profiel vervolgonderwijs dat vlak na uitstroom uit het onderwijs geen werk én geen uitkering heeft is erg hoog.

Beperkte invloed etnische achtergrond

Alle resultaten zijn ook uitgesplitst naar migratie-achtergrond. Binnen het PrO en Entree-onderwijs heeft ongeveer 40 procent van de jongeren een migratie-achtergrond. Binnen het VSO is dat ongeveer 25 procent. Met jongeren met een Nederlandse achtergrond gaat het structureel (iets) beter als het gaat om het vinden van een baan, of om niet in een uitkeringssituatie te belanden. De verschillen zijn echter over het algemeen niet enorm groot. Iets grotere verschillen zien we alleen bij het PrO-onderwijs: opvallend is vooral het hoge percentage jongeren met een niet-westerse migratie-achtergrond dat doorstroomt naar vervolgonderwijs.

5. Beschouwing

De doelgroep van het onderzoek is een heterogene groep: hun achtergrond vanuit de verschillende onderwijstypen is divers, en daarmee ook de kenmerken van de doelgroep. Gemene deler is dat zij voor het overgrote deel de arbeidsmarkt betreden zonder startkwalificatie.

De gegevens van het CBS geven de situatie weer over drie (school)jaren 2013/14, 2014/15 en 2015/16. Peildatum is steeds 1 oktober, dus drie à vier maanden na school verlaten. Het beeld kan voor sommige jongeren verbeteren na verloop van tijd, bijvoorbeeld van uitkering naar werk of non-participatie naar uitkering, maar kan even goed verslechteren, bijvoorbeeld van werk naar uitkering. Drie jaar oktober als momentopname geeft wel een betrouwbaar beeld van uitgangspositie en duidt trends ten aanzien van de participatie bij schoolverlaten.

De belangrijkste conclusies die op grond van de gegevens van het CBS kunnen worden getrokken zijn:

1. *Het aandeel jongeren dat doorstroomt naar vervolgonderwijs is stabiel hoog: 50 procent.*
  - Een groot deel van de jongeren stroomt door naar vervolgonderwijs. Vanuit VSO en PrO stromen veel leerlingen door naar Entree-onderwijs.⁵ Veel jongeren verlaten echter het Entree-onderwijs zonder diploma (33 procent). Bovendien zien we onder de groep uitgestroomde leerlingen uit Entree-onderwijs een hoog percentage jongeren zonder werk en zonder uitkering.
  - De uitstroomprofielen vervolgonderwijs en arbeidsmarkt binnen VSO lijken niet goed te voorspellen wat de doelgroep uiteindelijk gaat doen/waar zij terecht komen. Onder jongeren met een profiel vervolgonderwijs die desondanks uitstromen uit het onderwijs, zien we een opvallend groot percentage jongeren dat geen werk heeft én geen uitkering c.q. die niet participeren. Het roept de vraag op of deze jongeren voldoende begeleid worden in hun keuze om af te wijken van hun uitstroomprofiel. Mogelijk worden zij onvoldoende voorbereid op een andere vervolgroute dan vervolgonderwijs, en weten zij niet wat ze moeten of waar ze terecht kunnen.

⁵ Het CBS concludeerde recent dat de helft van de leerlingen die uitstromen uit het PrO na drie jaar een diploma behalen. Voor bijna een kwart van hen betreft dat een diploma op startkwalificatieniveau. CBS, februari 2018: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/07/helft-leerlingen-praktijkonderwijs-haalt-diploma>.

2. *De positie qua participatie van doelgroep is niet verbeterd*

- Het percentage jongeren dat een baan vindt, is iets verbeterd. De verbetering is echter marginaal, zeker voor VSO en Entree-onderwijs. De grootste toename is te zien bij leerlingen die uitstromen uit het PrO.
- Het aandeel jongeren met alleen een uitkering is sterk gedaald. Dat geldt voor alle onderwijstypen.
- De groep jongeren zonder werk én zonder uitkering is toegenomen. De afname van het aantal uitkeringen, is niet te verklaren vanuit de toename van het aantal jongeren dat werkt. Afname van het aantal jongeren dat alleen een uitkering heeft is niet positief als het een verschuiving is naar non-participatie: geen werk, maar ook geen uitkering. Voor dit onderzoek is juist deze groep interessant: waar zijn die jongeren namelijk gebleven? Zijn ze in beeld van de gemeente, en wat doet de gemeente hieraan?

3. *Voor jongeren die werken, is werk vaak duurzaam.*

- Wanneer jongeren werk hebben, dan weten ze vaak ook werk te behouden. Voor alle drie de onderwijstypen geldt dat meer dan 60 procent van de jongeren die werk heeft direct na uitstroom uit het onderwijs, dat een jaar later nog steeds heeft. Dat zijn bemoedigende resultaten. Dus inzetten op werk loont!